

**БАЛА БАКЧА ТАРБИЯЧЫСЫНЫН КЕСИБИНДЕГИ КРЕАТИВДҮҮЛҮК
ДЕҢГЭЭЛДИН КАЛЫПТАНЫШЫ ЖАНА ӨНҮГҮШҮ
ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ УРОВНЯ ТВОРЧЕСТВА В ПРОФЕССИИ
ВОСПИТАТЕЛЯ ДЕТСКОГО САДА
FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE LEVEL OF CREATIVITY IN THE
PROFESSION OF A KINDERGARTEN TEACHER**

Аннотация – макала бала бакча тарбиячысынын кесибинин креативдүүлүк деңгээлинин калыптанышына таасир этүүчү шарттарды жана факторлорду аныктоо, кесиптик ишмердүүлүгүн натыйжалуу жүргүзүү ишин баамталгыч этаптан тарта педагогикалык принциптерге таянууга системалуу өтүү зарылдыгын негиздөөгө арналган.

Аннотация - статья посвящена выявлению условий и факторов, влияющих на формирование уровня креативности в профессии воспитателя детского сада, обоснованию необходимости системного перехода от начального этапа эффективного ведения профессиональной деятельности к опоре на педагогические принципы.

Annotation - The article is devoted to identifying the conditions and factors influencing the formation of the creative level in the kindergarten teacher's profession, substantiating the need for a systematic transition from the initial stage of effective professional activity to reliance on pedagogical principles.

Түйүндүү сөздөр: креативдүүлүк, көндүмдөр, деңгээл, билимдер, билгичтиктер, натыйжалуу, уюштуруу.

Ключевые слова: креативность, навыки, уровень, знания, навыки, эффективность, организация.

Key words: creativity, creativity, skills, level, knowledge, skills, efficiency, organization.

Кесиптик калыптануу жаңы түшүнүк эмес. Анын ар бир кесиптеги иштин ар кандай чөйрөлөрүндө ар кандай талаптарды камтый тургандыгын жана маанилүүлүгүн ар бирибиз түшүнүшүбүз керек.

Жалпы адамдык адеп-ахлактык баалуулуктар менен катар белгилүү бир кесиптик ишмердүүлүккө жүктөлгөн атайын моралдык талаптардын биринчи негизин эмгек адептүүлүгү түзөт. Кесиптик эмгек адеп-ахлагынын аныктамасы, адамдардын жашоо процесси жана аларга ылайыктуу турмуштук тажрыйба топтоо процессинде иштелип чыккан жалпыланган моралдык талаптардын жыйындысы катары көрсөтөт. Мындай талаптар кадимки кесипке жана кесиптик ишмердүүлүктү коомдук маанилүү көрүнүшкө айландырууга мүмкүндүк берет.

Кесиптик эмгек адеп-ахлагы иш жүзүндө адамдардын кесиптик иш-аракетинде камтылганы айдан ачык. Ошол себептен бир топ узак убакыт аралыгында "эмгек" жана "кесипкөй адеп-ахлак" түшүнүктөрү аныкталып, массалык жана коомдук аң-сезимде гана эмес, ошондой эле бул курсу боюнча окуу адабияттарында да аныкталды. Бирок, бул түшүнүктөрдү жалпы мааниде мүнөздөгөндө гана анын манызы ачылышы мүмкүн. Ошондуктан бала бакча тарбиячысынын кесибинин калыптанышында ,тарбиячынын негизги милдети тарбиялоо болгондуктан, кесиптик адеп –ахлак да өзгөчө орунду ээлей тургандыгы талашсыз. Тарбиялоо жаатындагы “кесиптик адеп-ахлак” деген тушунук

эмгекке окшош, анткени анын акыркы осуяттары кесиптик иштин бардык түрлөрүнө, атап айтканда жоопкерчилик, абийирдүүлүк, эмгектеги чыгармачыл демилге, тартип сыяктуу сапаттарга ачык-айкын багытталган. Ошол эле учурда, "кесипкөй адеп-ахлак" сыяктуу түшүнүк толугу менен эмгек адеп-ахлагына айланган деп айтууга болбойт. Бул фактынын негизги түшүндүрмөсү айдан ачык: кээ бир кесиптер адеп-ахлак тегизинде келип чыккан өзгөчө маселелердин жыйындысын камтыйт. Бул көйгөйлүү маселелер кыйыр түрдө жана кесиптик адеп-ахлакка байланыштуу болушу мүмкүн, бирок, кандай болгон күндө дагы, белгиленген кесиптин белгилүү дарегин сактайт, мисалы: тарбиячы, мугалим, журналист, доктор ж.б.

Бир катар кесиптерди калыптандырууда кесиптик адептүүлүктү жана кесиптик этиканы бирдей калыптандыруу бир топ узак тарыхка ээ. Элестетип көрсөк, байыркы доордо өзгөчө кесиптер алардын кесиптик адеп-ахлак кодекстери менен мактана алат. Мисалы, байыркы Греция мугалимдерге карата кесиптик адеп-ахлактык талаптарды коюу жаатында да пионер болуп калган. Бул жерден дагы бир жаңы нерсени көрө албайбыз: аша чаап кетпөө үчүн балдар менен болгон мамилени, өз жүрүм-турумун катуу көзөмөлдөө (бүгүнкү күндө дагы актуалдуу болууда), балдарга болгон сүйүү жана ушул сыяктуу нерселер.

Байыркы гректердин арасында педагогикалык жана медициналык адеп-ахлак, биринчи кезекте, башка адамдарга (тарбиялануучуларга, окуучуларга, бейтаптарга) багытталган башка адамдарга таандык болгон. Бирок, бул жалгыз эле жол эмес. Айрым кесиптик топтор бирибиринин ортосундагы мамилени (бир кесиптин өкүлдөрү) натыйжалуу жөнгө салуу максатында кесиптик адеп кодексин иштеп чыгышкан.

Байыркылыктан алыстап, орто кылым доору кесиптик адеп-ахлак концепциясын иштеп чыгуунун дагы бир кадамы экендигин белгилей кетсек болот. Кесипти калыптандырууда кесиптик этиканы адистердин (конкреттүү кызматкерди кошо алганда) моралдык эрежелеринин тутуму, жүрүм-турум ченемдери жана принциптери, анын кесиптик ишмердүүлүгүнүн жана милдетинин өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле конкреттүү кырдаалды эске алуу менен түзүү эсептелет.

Ошентип, кесиптик калыптандырууда стандарттар негизги принциптер катары төмөнкүлөрдү сунуш кылат:

- кесиптеги ар-намысты жана милдетти өзгөчө кабыл алуу жана түшүнүү;
- кесиптик тилектештик;
- мыйзам бузуулар үчүн жоопкерчиликти өзгөчө түрү, ал иштин түрүнө жана ушул иш-аракет багытталган субъектине байланыштуу.

Атап айтканда, конкреттүү шарттарга, белгилүү бир кесиптин мазмунунун өзгөчөлүктөрүнө негизделет. Айрым принциптер, негизинен, бардык адистерге керектүү талаптарды белгилеген моралдык кодекстерде чагылдырылган. Көбүнчө, кесиптик жактан калыптандыруу, адамдардын жыргалчылыгынын ар башка чөйрөдөгү адистердин аракеттерине түздөн-түз көз каранды болгон иш-аракеттердин түрлөрүндө гана болот.

Кесиптик калыптандыруудагы иш-аракеттердин процесси жана алардын мындай иш-аракеттердин натыйжалары, эреже катары, жеке адамдардын жана жалпы адамзаттын тагдырына жана жашоосуна өзгөчө таасир этет.

Байыркы гректердин арасында педагогикалык жана медициналык адеп-ахлак, биринчи кезекте, башка адамдарга, атап айтканда, тарбиялануучуларга, окуучуларга, медицинада болсо, бейтаптарга багытталган жана таандык болгон. Бирок, бул жалгыз эле жол эмес. Айрым кесиптик топтор бири-биринин ортосундагы мамилени (бир кесиптин

өкүлдөрү) натыйжалуу жөнгө салуу максатында кесиптик калыптанууну ар тараптан оркундоотуу боюнча кодексин иштеп чыгышкан. Бул келтирилген теориялык негиздер кесиптик калыптануудагы адеп-ахлак, этика жаатына тиешелүү болгон болсо, тарбиялоо-окутуу процессинде, адис катары «кесипкөй тарбиячы-окутуучу» катары калыптануусуна анын тарбиялануучулар менен болгон иш-аракетинде чыгармачылык денгээлин калыптандырууга багытталат. Эки багыттан кесипти калыптандыруу адис үчүн эн керектүү жана зарыл. Адистин кесиптик иш-аракетте чыгармачылык жактан калыптануусу баланын инсан катары калыптануусуна түздөн-түз байланышкан, ажырагыз бөлүк болуп саналат.

Тарбиячылык кесиптин адиси тарбиялануучуларда чыгармачыл жүрүм-турумду аныктоодо мотивацияларды берүүсү, баалуулуктарды, инсандык сапаттарды калыптандыруусу чоң роль ойнойт жана тарбиячыдан чыгармачылык менен иштөөнүн категориясы деп эсептелген **"креативдүүлүк"** денгээлди калыптандыруусу талапка ылайык. Бул термин педагогикалык жана психологиялык изилдөөлөрдө англис тилинен **"чыгармачылык, түзүү"** же латын сөзүнөн **"түзүү, пайда кылуу"** деген сөзүнөн келип чыккан деп эсептелет. Чыгармачылыктын категориясы көптөгөн багыттарда жана ар кандай аспектилерде аныкталат.

Чыгармачылык категориясын окуудан мурун, эки же үч категорияны карап чыгуу керек. Алар төмөнкүлөр:

"Инсандык" - бул өнүгүүгө негизделген белгилүү бир сапаттарга, мүнөздөмөлөргө ээ инсан. Адам инсан катары төрөлбөйт, ал өнүгүүнүн негизинде гана инсан болуп калат. Орус философу Тугаринов В.П негизги сапаттары катары төмөнкү сапаттарды баса белгиледи: 1) белгилүү бир деңгээлдеги рационалдуулук; 2) жеке эркиндиктин болушу; 3) жеке иш-аракеттери үчүн жеке жоопкерчиликтин пайда болушу; 4) жеке көз караштан пайда болгон баалуулук тутумунун болушу; 5) башка инсандарга карата жеке инсандыктын болушу.

"Шык, жөндөм" - илимий сөздүктөрдө адамдын нерселерге карата багытын, артыкчылыктарын мүнөздөйт. Кээ бир сөздүктөрдө жөндөм табият тарабынан берилген талант катары сүрөттөлөт. Бирок, Талант жаратылыш тарабынан берилсе дагы, анын андан аркы өнүгүшү сөзсүз түрдө өзгөчө амбицияны жана аракеттерди талап кылат. Демек, белек адамдын психологиялык мүнөздөмөсү.

"Чыгармачылык" - бул жаңы маданий жана материалдык нерселерди жаратууга багытталган процесс жана натыйжа.

"Чыгармачыл инсан" –бул белгилүү бир моралдык, эмоционалдык-интеллектуалдык жана эрк сапаттарына ээ адам. Бул инсан сөзсүз түрдө жеке жөндөмдөрү, мүнөздөмөлөрү, жаратылыштан алынган маалыматтар менен түзүлөт.

Белгилүү орус психологу Выготский Л.С. инсандын ар тараптуу өнүгүүдө адам катары белгилеген. Инсандын өнүгүшү убакыттын өтүшү менен өзгөрүп турат, адам канчалык узак жашаса, анын өнүгүшүнүн негизги критерийлеринин бири-чыгармачыл иш. Адамдын өнүгүүсүндөгү элестетүү бул чыгармачылыктын тышкы белгиси. Демек, чыгармачылык-бул адамдын чыгармачылык умтулуусун мүнөздөгөн сапат. Л.С. Выготскийдин айтымында, чыгармачыл иш-аракет жаңынын пайда болушунун негизи жана инсандыктын өнүгүшү үчүн зарыл шарт.

И.Я.Лернер өзүнүн өнүмү боюнча чыгармачыл ой жүгүртүүнү мүнөздөйт. Тарбиялануучулар жана мектеп окуучулары чыгармачылык процессинде жаңы нерселерди субъективдүү түрдө жаратышат, анда алар өзүлөрүнүн индивидуалдуулугун көрсөтүшөт [20].

Д.Б.Богоявленскаянын көз карашында, чыгармачылык кырдаалдык түрткүлөнбөгөн активдүүлүк болуп саналат, ал берилген көйгөйдүн чегинен чыгууга умтулуудан көрүнөт [1].

В.Н.Дружинин пикири боюнча, **чыгармачыл ой жүгүртүү** – бул билимдерди өзгөртүп түзүү менен байланышкан ой жүгүртүү (буга ал кыялданууну, фантазияны, божомолдордун туулушун жана башкаларды кошот) [5].

О.А.Пономарев, В.Н. Дружинин, В.Н. Пушкин жана башка орус психологдору максаттардын (ойлордун, процедуралардын) жана натыйжалардын дал келбестиги чыгармачыл ой жүгүртүүнүн негизги белгилери деп эсептешет. Чыгармачыл ой жүгүртүү ишке ашыруу процессинде жаралат жана чыгармачылыктын натыйжасында "кошумча продуктулардын" жаралышына байланыштуу.

Чыгармачыл жүрүм-турумдун белгилерин баса белгилеп, бардык изилдөөчүлөр анын аңсезимсиздигин, эрке жана акылга баш ийбестигин жана аң-сезимдин абалындагы өзгөрүүлөрдү баса белгилешет.

Чыгармачыл ой жүгүртүүнүн экинчи белгиси-бул чыгармачыл жүрүм-турумдун түздүгү, башкача айтканда, тышкы кырдаалдык себептердин алдын ала айтууга мүмкүн эместиги. Ошондуктан, чыгармачыл ой жүгүртүүнүн негизги мүнөздөмөлөрү жеке иш-аракеттерди жараткан тугум болгон жалпы психологиялык процесстин эксклюзивдүүлүгүнө байланыштуу.

Дагы бир нерсе-өнүмдү чыгармачыл продукт катары баалоо. Бул жерде социалдык стандарттар: жаңылык, көңүл буруу, оригиналдуулук ж.б.

Чыгармачыл ой жүгүртүү эки мүнөздөмө менен коштолот: изилдөө мотивациясынын интенсивдүүлүгү жана ой жүгүртүү процессинен пайда болгон кошумча структурага сезимталдык. И.Я.Лернер чыгармачыл ой жүгүртүүнүн негизин төмөнкү белгилер: билимдер менен билгичтиктерди жаңы кырдаалга өз алдынча көчүрүү; жаңы көйгөйлөрдү тааныш, стандарттуу шарттарда көрүү; тааныш объекттин жаңы функциясын көрүү; иликтөөгө жатуучу объекттин түзүлүшүн көрүү, башкача айтканда объекттин бөлүктөрүн, элементтерин бири бири менен карым-катышта тез, көз ирмемде илип алуу; чечимдин альтернативасын, аны издөөгө мамиленин альтернативасын көрүү билгичтиги; көйгөйдү чечүүнүн мурдагы ыктарын жаңы ыкка комбинациялоо билгичтиги жана башкалары белгилүү болгондой чечимдин оригиналдуу ыгын түзүү билгичтиги түзөт деп эсептейт [6].

Бул сапаттар менен алар табигый жөндөмдүүлүк жана туруктуулук менен шартталган деңгээлде иштелип чыгышы мүмкүн. Бирок, саналып өткөн мүнөздөмөлөр аларга мүнөздүү жөндөмгө ээ - "алар маалымат алуу же иш-аракет көрсөтүү менен сиңбейт, белгилүү бир чыгармачылык белгилердин пайда болушун талап кылган мүмкүн болгон иш-аракеттерге кошуу менен гана берилиши мүмкүн жана ошону менен бул белгилерди калыптандырат".

Айрым изилдөөчүлөр креативдүүлүктүн жогоруда көрсөтүлгөн көрсөткүчтөрүнө ассертивдүүлүктү, ачылыштуулукту, иштеп чыгууну, демилгелүүлүктү, интуицияны, ойжүгүртүүнүн кенендигин жана ар тараптуулугун, өздүк өзгөчөлүктөрдү [16; 20; 22]. Жалпы жонунан креативдүүлүктү эки топко бөлүшөт: вербалдык креативдүүлүк жана вербалдык эмес креативдүүлүк. Өз учурунда креативдүүлүк ар бир түрү өз алдынча аныкталат.

Жыйынтыктап айтканда, бала бакча тарбиячысынын кесиптик калыптануусуна багытталган чыгармачылык-"креативдүү" иш-аркети туруктуу интегралдык касиет, жана анын өзүнүн чыгармачылыктуу изденүү жөндөмү, жаңы нерселерди кабыл алууга

даярдыгы, стандарттык эмес ой-жүгүртүүсү, көптөгөн оригиналдуу жана пайдалуу идеяларды жаратуу мүмкүнчүлүгү, ал тарбиялап жаткан тарбиялануучуларга кенири билим берүүсү менен кийинки этаптарда билимин улантып кетишине толук даярдыгын камсыз кыла алат деген ишенимди жаратат.

Ошентип, бала бакча тарбиячысынын кесибинин калыптануусу белгилүү бир деңгээлде “чыгармачылык өнүгүү” чөйрөсүнө жараша болот. Экологиялык фактор тукум куума фактор менен айкалышат же бири-бири менен жок кылынат. Өнүгүү процессиндеги тышкы жана ички стимулдар да чыгармачылыктын калыптанышына таасир этет.

Адабияттар

1. Абдрахманов, Т.А. Компетентностный подход в современном образовании [Текст] / Т.А.Абдрахманов М.А.Ногаев. – Бишкек, 2011. – 114 с.
2. Адольф, В.А. Профессиональная компетентность современного учителя [Текст]: Монография / В.А. Адольф. – Красноярск, 1998. – 151с.
3. Акулова, О.В. Компетентностный подход в информационном обществе: Тенденции и проблемы [Электронный ресурс] / Акулова, О.В. Kompetentnostnyu - podhod-vinformatsionnom-obschestve-tendentsii-iproblemy.pdf.
4. Алиев, С.Н. Использование дидактических возможностей урока для формирования профессиональной компетенции будущих учителей [Текст] / С.Н. Алиев // Журнал «Вопросы филологии», №2, «44», Москва, 2013
5. Богоявленская Д.Б., Базаров, Т.Ю. Коллективное определение понятия «компетенции»: попытка извлечения смысловых тенденций из размытого экспертного знания [Текст] / Т.Ю. Базаров, А.К. Ерофеев, А.Г. Шмел в // Вестник Московского Университета. Серия 14. Психология. - 2014. - No1. 87-102-б.
6. Выготский Л.С., Введенский, В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога [Текст] / В.Н. Введенский // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51-55.81.
7. Иванов, Д.А. Компетентности и компетентностный подход в образовании [Текст] / Д. Иванов. – М.: Чистые пруды, 2007, Вып. 6(12), – 32 с.
8. Лернер И.Я., Лукьянова, М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя: диагностика и развитие [Текст] / М.И.Лукьянова. –Ульяновск : ИПК им.Ульянова, 1996. С. 37.